

A „Stille Nacht” lelkisége

PÁKOZDI ISTVÁN

1955-ben született Budapesten. Egyetemi lelkész, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tanszékvezető tanára, a Praeconia liturgikus szakfolyóirat szerkesztője. Legutóbbi írását 2012. 6. számunkban közöltük.

1„A csendnek, ami a templomban egy szent-ségi mélységet és egyfajta lelki komolyságot hordoz, terápiás és egészségmegőrző ereje van” – írta a klagenfurti liturgikus professzor, Alois Brandstetter: *Stille Nacht!* című gyűjteményének előszavában (a *Stille Nacht*-Társulat 40 éves fennállása alkalmából, Salzburg, 2012. május 10.)

²MKL XII, 357. – Vö. *Vierächte Tyroler-Lieder* für Sopran-Solo oder für vier Stimmen mit willkürlicher Begleitung des Piano-Forte. Gesungen von den Geschwistern Strasser aus dem Zillerthale, A. R. Friese, Dresden, 1832.

³*Silent Night, Holy Night* (ausztrál mesefilm 1976-ban). – Lásd még Renate Ebeling-Winkler: *Wege des „Stille-Nacht”*

Ausztriában és Bajorországban karácsony éjszakáján és az ünnepi szentmiséken is még mindig leoltják a lámpát a templomban, csak a gyertyák égnek, sejtelmesen bejártssza az orgona, azután az egész templom rázendít: *Stille Nacht, heilige Nacht!*¹ Idős és fiatal úgy éneklie a „Csendes éj” minden versszakát kívülről, mint mi a magyar himnusz vagy a Boldog Asszony Anyánkat. Olykor egy-egy könnyecsepp is legördül az arcokon; valami ősi, hatalmas biztonság hite, tudata tölti el őket, amikor a „csúcshoz” érnek: „Christ, der Retter, ist da! Christ, der Retter ist da!” (Krisztus, a Megváltó van itt). Ennek a karácsonyi éneknek, akárcsak nálunk a *Mennyből az angyalnak*, vagy Gárdonyi Géza: *Fel nagy örömmel* énekének lenyűgöző ereje van.

A mű szövegét Joseph Mohr (1792–1848) mariapfari fiatal pap írta, míg a dallamot Franz X. Gruber (1787–1863) kántor szerezte. Nem olyan nagyon régi, 1818 szentestéjén hangzott el először nyilvánosan a Salzburghoz közeli oberndorfi Szent Miklós templomban,² mégis világhíres karácsonyi melódia lett belőle, ki nem ismerné, dúdolná Magyarországon is? Még film is készült a dal nyomán.³

Legendás története jól ismert. A segédlelkészi szolgálatot betöltő pap dallamot és gitárkísérést kért kántorától a már két éve kész szöveghez,⁴ mivel a templom orgonája nem működött. A szomszédos Arnsdorf kántortanítója kétségbe volt esve, mit is játsszon és milyen hangszeren éppen abban a faluban, ahol szívesen lett volna állandó kántor. A felkérést állítólag a kocsmában kapta, ahol a segédlelkész is, ő is búfelejtőt tartottak. Amikor befejezte, már csak pár óra volt hátra az éjfélie miséig. Előbb meglepte a híveket, azután megkedvelték. Gruber élete során többször átdolgozta és kiadta művét, a Mohr-félelt a salzburgi Museum Carolino-Augusteum őrzi. Az alkalmi dal talán feledésbe is merült volna, ha az orgonajavító nem találja meg a kottát, és nem adja át Johann Baptist Weindl templomi énekesnek, a salzburgi székesegyház kórusvezetőjének. Az első ismert kotta a Weindl által 1822-ben készített másolat. Gruber kézírata elveszett az idők során, csak 1995-ben került elő. A hangszerjavító mester neve is ismert: Carl Mauracher többször is javította az oberndorfi orgonát csakúgy, mint a környék többi templomáét. Neki és a fügeni Rainer, valamint a laimachi Strasser család énekesének köszönhető, hogy a dal nem veszett el, és ismertté vált előbb Európában, majd Amerikában is. Az 1900-as évek elején lebontották a Szent Miklós templomot, ám helyén egy emlékkápolna épült, a *Stille-Nacht-Gedächtniskapelle*, egy közeli házban pedig múzeumot alakítottak ki.⁵

Kétféle — egy régebbi változattal és egy újabb, három versszakos szöveggel ismert.⁶

Liedes in die Welt.
Mariapfarr in Lungau,
2010.

⁴Vö. Dominik Brückner:
Wortgeschichtliches in
„Stille Nacht“, Freiburg,
2005.

⁵Lásd Gusztáv András
írását:
www.hhrf.org/irodalmivad
emecum/zene/fv_stille.
htm (letöltve 2013.
szept. 6.)

⁶A regensburgi egyházmegye kiadásában megjelent *Gotteslob* katolikus ima- és énekeskönyv (1975) 814. számmal jelezett éneke. Lásd még <http://www.stillenacht.at> (letöltve 2013. szept. 6.) Több mint 100 fordítás található a <http://www.silentnight.web.za> honlapon.

1. Stille Nacht, heilige Nacht!
Alles schläft,
einsam wacht nur das traute,
hochheilige Paar.

Holder Knabe im lockigen Haar,
schlafe in himmlischer Ruh,
schlafe in himmlischer Ruh!

2. Stille Nacht, heilige Nacht!
Hirten erst kundgemacht;
durch der Engel Halleluja

Eddig tart a „hivatalos“ változat, ma már csak általában e három versszakot ismerik és éneklük a németajkúak. Érdekes azonban tanulmányozni a régiesebb változatot, amely hat versszakos:

1. Stille Nach! Heilige Nacht!
Alles schläft, einsam vacht
nur das traute, heilige Paar,
holder Knab' im lockigten Haar,
schlafe in himmlischer Ruh!

2. Stille Nacht! Heilige Nacht!
Gottes Sohn, o wie lacht
Lieb aus deinem göttlichen Mund,
da uns schlägt die rettende Stund
Jesus in deiner Geburt!

3. Stille Nacht! Heilige Nacht!
Die der Welt Heil gebracht,
aus des Himmels goldenen Höhn
uns der Gnaden Fülle läßt sehn,
Jesus in Menschengestalt!

tönt es laut von fern und nah:
Christ, der Retter, ist da, Christ,
der Retter ist da!

3. Stille Nacht, heilige Nacht!
Gottes Sohn, o wie lacht
Lieb aus deinem göttlichen Mund,
da uns schlägt die rettende Stund,
Christ, in deiner Geburt, Christ, in
deiner Geburt!

4. Stille Nacht! Heilige Nacht!
Wo sich heut alle Macht
väterlicher Liebe ergoß,
und als Bruder huldvoll umschloß
Jesus die Völker der Welt!

5. Stille Nacht! Heilige Nacht!
Lange schon uns bedacht,
als der Herr vom Grimme befreyt
in der Väter urgrauer Zeit
aller Welt Schonung verhiess.

6. Stille Nacht! Heilige Nacht!
Hirten erst kundgemacht
durch der Engel Alleluja.
Tönt es laut bey Ferne und Nah:
Jesus der Retter ist da!

A közismert magyar változatnak is hat versszaka van:

1. Csendes éj! Szentséges éj!
Mindenek nyugta mély;
Nincs más fenn, csak a Szent
szülepár,
Drága kisedük álmainál,
Szent Fiú, aludjál, szent Fiú
aludjál!

2. Csendes éj! Szentséges éj!
Angyalok hangja kél;
Halld a mennyei halleluját,

Szerte zengi e drága szavát,
Krisztus megszabadít, Krisztus
megszabadít!

3. Csendes éj! Szentséges éj!
Szív örülj, higgy, remélj!
Isten Szent Fia hinti reád,
Ajka vigaszt adó mosolyát,
Krisztus megszületett, Krisztus
megszületett!

4. Csendes éj, szentséges éj,
Szunnyad már minden lény,
Csak a szent család virraszt ébren
Égi kiseded csak aludj szépen
Mennyei álom ölén
Mennyei álom ölén

5. Csendes éj, szentséges éj!
Mindenek álma mély.
Nincs fenn más, csak a szent
szülő pár

Drága kisededük álmainál.
Szent Fiú aludjál,
Szent Fiú aludjál.

6. Csendes éj, szentséges éj!
Angyalok hangja kél,
Halld a mennyei alleluját,
Szerte zengi e drága szavát:
Krisztus megszabadít,
Krisztus megszabadít.

Az ősi hosszabb változat még több költőiséget és a tiroli, osztrák, meg bajor dialektus nyomait viseli magán. Minden bizonnyal e hosszabb változathoz egyszerűsödött le a három versszakos (mindenütt elterjedt) forma.

Sokan azt állítják, hogy a *Stille Nacht!* egy giccs, minden teológiai értéket nélkülöz. Pedig a karácsony éjszakájának két nagyszerű jelzőjét ragadja meg: *csendes* és *szent*. Mindkettő találó és valóban hozzátartozik a megtestesülés bibliai kinyilatkoztatásához, teológiai szempontból teljesen korrekt jelzők.

Csendes és szent éjszaka

Miért is csendes ez az éjszaka? Nem minden éjszaka ugyanilyen csendes? — Sajnos nem. A mindennapi élet lármája, az a zakatolás, az állandó városi morajlás arról tanúskodnak, hogy az ember sohasem tudja abbahagyni a munkát. Konfliktusok, kirobbanó és szűnni nem akaró háborúk zaja, ezek töltik be a világot és nem hagynak békét, nyugalmat neki. Ezen az egyedülálló éjjelen azonban Marsnak, a háború istenének temploma bezárul, hogy helyet adjon nem pusztán Augustus császár törekeny békéjének, hanem az elékezett mennyei, örök ország már soha többé meg nem szűnő békekéségének. Ebből a csendből, békéből, nyugalomból költözik egy kicsi ma — karácsony éjjelén — minden otthonba, attól függően, mennyire fogadják be. Ezért csendes ez az éjszaka, sőt minden éjszakának kölcsönöz valamiféle karácsonyi jelleget. Az éjjelek talán már nem csak Júdás árulására emlékeztetnek, aki „miután átvette a falatot, azonnal kiment, s éjszaka volt” (Jn 13,30). Éjszakáink nem az utolsó ítélet rettenetében kell, hogy teljenek: „Esztelen, még az éjjel számon kéri tőled lelkedet” (Lk 12,10), hanem az éj az Úr érkezésének ideje: „ha a második őrváltáskor vagy a harmadik őrváltáskor jön, és éberem találja őket, boldogok azok a szolgák” (Lk 12,38). Ebben az órában érkezik meg a vőlegény: „Éjfélkor kiáltás támadt: itt a vőlegény, gyertek ki elébe!” (Mt 25,6). Ez az éj szent, mivel álmokat látunk, vigaszra találunk, s mivel ezen a legszentebb „éccakán” végre „az Ige testté lett” (Jn 1,14), „tulajdonába jött” (Jn 1,11), míg „a pásztorok azon a vidéken tanyáztak és nyájukat őrizték az éjszakában” (Lk 2,8). A mi éjjeleink is lehetnek *szent* éjszakák. Nem szükséges az, hogy minden éjszaka csalódást okozzon, inkább köze-

lítsen a titokhoz, a harmóniához, a megnyugváshoz, a békéhez, a csendhez, a hit erejéhez... szinte úgy, mintha nem is lenne éjszaka: „(a mennyei Jeruzsálem) kapuit nem zárják be egész nap, mert éjszaka nem lesz ott” (Jel 21,25).

Karácsony minden csilingelése, éneke, angyali kara ellenére nem lármás ünnep, hanem éppen csöndjével elbűvölő, lenyűgöző. A sok jelentős ószövetségi idézet között szinte csak megbújik a Bölcsesség könyvének pár sora, pedig arról a „csendes éjről” jövendöl, amely az év legszebb, legnyugodtabb, békésebb éjszakája. „Mialatt mély csend borult mindenre, s az éjjel sietős útja közepén tartott, mindenható igéd az égből, királyi trónodról, ott termett a pusztulásra szánt föld közepén...” (18,14–15). Ez a csend a születés, a teremtés, a megváltás csöndje, olyan, mint a hajnalhasadás, amely nem csap zajt, mégis fénnel árasztja el a földet az új nap kezdetén. „Az igazi világosság, aki minden embert megvilágosít, a világba jött” (Jn 1,9). A megváltás, az isteni cselekvés minden nagy műve csendben zajlik.

Valóságos, élményszerű megtapasztalása

A csend és a szentség éjszakája miért ne hatna meg sokakat, akár könnyekig is? A történelem során mindig voltak olyan szentek, akiket a megváltás titka, a megtestesülés átélése könnyekig meghatott. Ezek közé tartozott Assisi Szent Ferenc, aki figurálisan megjelenítette a betlehemi eseményeket és felállította a betlehemi jászlat. Megértette, hogy ennek az éjszakának a titka éppen az, hogy Isten a maga örömét nem tartotta meg magának, hanem Jézus földre születésén keresztül a világnak ajándékozta. Ez a tény a Poverellót anynyira meghatotta, hogy „Isten szentje magára öltötte a szerpapi ruhadarabokat... és csengő hangján megkezdte a szent Evangélium éneklését. (...) Utána prédikálni kezdett a körülálló népnek, és mézédés igéket mondott (...) közben száját egészen betöltötte nem is annyira a szó, mint inkább a túlradó érzelem édessége.”⁷ Hasonló élménye volt Lisieux szentjének, Kis Szent Teréznek, vagy később a zsidó konvertita Szent Terézia Benedikta (Edith Stein) nővérnek is. A csendnek és a szentségnek ilyen valóságos, élményszerű megtapasztalása megrázó módon képes átalakítani egész emberségünket. S talán ez a *Stille Nacht!* lelkeségének is a lényege, máig ható üzenete.

A múlt század hetvenes éveiben divat volt a papság, a teológusok körében mind a népekeket, mind pedig a gitáros éneket (beat-miséket) teológiailag „kivesézni.” Persze mindegyikben, a régebbi népekeinkben is lehet találni kivetnivalót, pontatlanságot, túlzásokat (vajon minek nézzük a Szűzanyát, amikor így szólítjuk: „Hogy szerelmeddel felbátorítál...”⁸ vagy az *Ó, szentséges...* énekünkben: „Megölellek, megcsókollak, úgy imádlak nagy lánggal...”⁹). Zsákutcába jutunk azonban, ha a költészetet, zeneirodalmat szigorú dogmatikai szemüvegen keresztül akarjuk kivesézni. Hasonló eredménnyel járhat néhány ősi keresztény himnuszunk kritikai vizsgálata is (amelyeket a zsolozsmában imádkozunk; nem is olyan könnyű lefordítani azokat népnyelvre).

⁷Celanói Tamás: *Szent Ferenc első életrajza* (Vita Prima), XXX. fejezet. (Ford. Balanyi György, Hidász Ferenc és Várnai Jakab.) Ferences Források, Agapé, Szeged, 1993, 92.

⁸*Szent vagy, Uram*, 183. ének 1. versszaka.

⁹*Szent vagy, Uram*, 127. ének 2. versszaka.

Mintha erre az egészen különös és annyira kedvelt karácsonyi énekre, a *Stille Nachtra* is vonatkoznának a teológus pápa szavai: „a keresztényég számára kezdettől fogva világos volt, hogy az angyalok beszéde éneklés, amelyben az általuk hirdetett nagy öröm teljes fénye érezhetően megjelenik. S így az angyalok dicsőítő éneke attól az órától kezdve sohasem hallgat el. Évszázadokon át új meg új formát ölt, s Jézus születésének ünnepén mindig újra megszólal. Magától értetődik, hogy az egyszerű hívó nép aztán a pásztorokat is hallotta énekelni, s mind a mai napig bekapcsolódik dallamaikba, éneken mondja ki azt a nagy örömet, amely azóta, sőt az idők végéig, mindenki ajándéka lett.”¹⁰

¹⁰Joseph Ratzinger / XVI. Benedek: *A Názáreti Jézus. Harmadik rész: A gyermekségtörténet.* (Ford. Martos Levente Balázs.) Szent István Társulat, Budapest, 2013, 72–73.

A VIGILIA KIADÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA

<i>Timothy Radcliffe: Vesd bele magad! Élet a keresztség és bérmálás kegyelmében.....</i>	2.900,-
Karácsony fényei. Vallomások, elbeszélések, versek.....	2.900,-
Hogyan él a múlt? <i>Szörényi Lászlóval beszélget Hafner Zoltán.....</i>	1.800,-
<i>Johannes B. Brantschen: Miért van szenvedés? A nagy kérdés Istenhez.....</i>	1.800,-
XVI. Benedek: Isten velünk van minden nap.....	2.900,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért vagyok keresztény?.....</i>	2.700,-
<i>Leo Maasburg: Teréz Anya. Csodálatos történetek.....</i>	3.200,-
Keresztutak a Colosseumban a Szentatyával.....	2.900,-
A hit nyelvtana. Esszék ég és föld között.....	1.900,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért járjunk misére?.....</i>	2.700,-
<i>Pilinszky János: Keresztről keresztre.....</i>	2.500,-
<i>Walter Kasper – Daniel Deckers: A hit szívverése.....</i>	1.920,-
<i>Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába .....</i>	1.620,-
<i>Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona.....</i>	2.880,-
A katolikus dogmatika kézikönyve I.....	2.560,-
A katolikus dogmatika kézikönyve II.....	2.560,-
<i>Alois M. Hass: Felemelkedés, alászállás, áttörés.....</i>	2.100,-
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál.....</i>	1.740,-
<i>Ruppert Berger: Lelkipásztori liturgikus lexikon.....</i>	2.580,-
<i>Paul M. Zulehner: A gyermek a család szíve.....</i>	1.520,-
<i>Sylvie Robert: Isten útjai Loyolai Szent Ignáccal.....</i>	2.160,-
Találkozások Isten és ember között.....	1.500,-
A keleti teológia a házasságról, a családról – Sapientia füzetek 22.....	1.360,-
A szerzetesi hivatások gondozása – Sapientia füzetek 23.....	1.200,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu